

Nehéz idők, nagy emberek

Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet
Protestáns Egyháztörténeti Tanszékének
kiadványsorozata

A sorozatot szerkeszti
Buzogány Dezső

Nehéz idők, nagy emberek

Egyháztörténeti tanulmányok

A kötetet szerkesztette

Ősz Sándor Előd

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet – Egyetemi Műhely Kiadó
Kolozsvár, 2026

Megjelent a

Kolozsvári Protestáns
Teológiai Intézet

Romániai Magyar Demokrata
Szövetség és a
Communitas Alapítvány

Erdélyi Református
Egyházkerület

támogatásával

A címlapon: Szenci Molnár Albert portréja – Kálvin János: *Az keresztyéni religio-
ra és igaz hitre valo tanítás* (Hanoviában, 1624) címlapja, a Tiszántúli Református
Egyházkerületi Nagykönyvtár példánya, jelzete Rmk 947.

Borítóterv: Tipotéka

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Nehéz idők, nagy emberek : egyháztörténeti tanulmányok / a

kötetet szerkesztette Ősz Sándor Előd. - Cluj-Napoca : Kolozsvári

Protestáns Teológiai Intézet : Egyetemi Műhely Kiadó, 2026

Index

ISBN 978-630-95087-2-0

ISBN 978-630-6636-32-7

I. Ősz, Sándor Előd (ed.)

Szenci Molnár Albert naplókötetéről¹

Szenci Molnár Albert naplója kora újkori művelődéstörténetünk egyik legfontosabb forrása. A 16–17. század legmeghatározóbb személyiségei közül sem Melius Juhász Péter, sem Dávid Ferenc, sem Károlyi Gáspár, sem Apácai Csere János nem vezetett naplót, legalábbis nem maradt fenn ilyen jellegű kézirat vagy annak létére utaló forrás. Az időben, illetve jellegében legközelebb álló ilyen típusú egodokumentum Miskolci Csulyak István naplója.²

Kutatástörténet

Szenci Molnár Albert naplóját a tudományos feldolgozás igényével legelőször valószínűleg Bod Péter forgatta. *Gellius Molnarianus* című jegyzetgyűjteményében több helyen megjelennek olyan szövegek, amelyeknek forrásául a *Diariumot* jelöli meg.³ A *Rediviva Alberti Molnar* című kéziratban maradt életrajz lábjegyzetes hivatkozásai között nem szerepel ugyan a napló, de számos olyan adat van benne, amelyet csak onnan vehetett.⁴ Sámuel Aladár szerint viszont csak a *Rediviva* befe-

* Ősz Sándor Előd (Gyergyószentmiklós, 1982) tanulmányait a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (2005 – első lelkészképesítő) és a BBTE Református Tanárképző Karán (2006 – magiszteri, 2017 – doktori) végezte. 2005–2007 között a Kolozsvár–Alsóvárosi Református Egyházközség segédlelképáztora, 2007 óta az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár munkatársa, 2022-től a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet adjunktusa. Kutatási területei: az Erdélyi Református Egyház kora újkori szervezete és működése, református iskolatörténet, református lelkészek és tanítók életpályája, erdélyi értelmiségiek könyves műveltsége, a reformátorok teológiájának hazai recepciója.

¹ Köszönettel tartozom Vásárhelyi Juditnak, Kimpián Annamáriának és Kovács Bányai Rékának a szöveg lektorálásáért.

² A kora újkori lelkészi éndokumentumok kérdéséről részletesen ír Szabó András: A lelkészi hivatás Miskolci Csulyak István (1575–1645) zempléni esperes önéletrajzában. In: *Hagyomány – Identitás – Történelem*, I. (2024/1), 7–9.

³ Bod Péter: *Gellius Molnarianus seu Miscellanea de vita, studiis, peregrinatione, scriptis, conjugio, amicis, patronis et vario per omnem vitam statu Alberti Molnar Collectio. Quam ex autographis maximam partem in Archivio Alba-Carolinensi conservatis, huc transcripsit aliundeque collegit.* Kézirat, 1763. Lelőhelye és jelzete: Marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár, Tq-1512 MS 202. p. 15, 379–380.

⁴ Bod Péter: *Rediviva Alberti Molnar.* Kézirat. Lelőhelye és jelzete: Marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár, Tf-1100a Ms 16.

jezése után kerülhetett a kezébe a napló, addig kizárólag a Gyulafehérvári Káptalan levéltárában őrzött *Collectio Molnarianára* alapozta írását.⁵ A *Magyar Athenas* Molnár Albertről szóló szócikkében is szerepelnek olyan adatok, amelyeknek forrása a napló lehetett.⁶ (Arra a későbbiekben visszatérünk, hogy Bod hol vehette kézbe a naplót.)

1837-ben Szathmári Pap Zsigmond közölte az *Erdélyi Prédikátori Tárb*ban a zsoldárfordító életrajzát, amelynek egyik forrásaként a naplót jelölte meg. („Születése idejét a képe alá 1574. apr. 24-kére tenni több okok javallák: de későbbre a M. Vásárhelyi Telekiana Bibliothekában találtató önéletírásból jobbítottatott meg.”)⁷

1846-ban Anton Kurz szintén hivatkozik arra, hogy a Teleki Tékában található naplóbejegyzései alapján pontosította Molnár születési dátumát.⁸ (Benkő József *Transsilvania Specialisában* 1564 szerepel.)⁹

Kemény József az *Új Magyar Muzeum* hasábjain emlékezett meg Molnár Albertről. Forrásai között a naplót is feltünteti: „Egy pergament táblájú nagyon elrongyolt régi kézirat 8-ad rétben, minden cím nélkül. Ez maga Molnár Albert saját keze írása, mely utazásairól, házasságáról, magát s hazánkat érdeklő némely nevezetes történetekről stb. való jegyzéseit foglalja magában. Ennek 516. lapján ez vagyon följegyezve. [...] Találtatik ezen kézirat a M. Vásárhelyi Teleki-könyvtárban 3619 könyvtári szám alatt.”¹⁰ Ez a bejegyzés egyúttal arról is tudósít, hogy a tábla jelenlegi borítása 1859 utáni, illetve hogy a jelenlegi oldalszámozás 1859 előtti.

Toldy Ferenc régi magyar irodalomtörténetében utal ugyan a napló létre, de elismeri, hogy nem látta, „mert, fájdalom, hogy a m.-vásárhelyi könyvtár kincseit használni lehessen, Marosvásárhelyt meg kell lakni, kivéven ha az embert Teleki-nek híják”.¹¹

A napló szövegét először 1876-ban adták ki Kolozsvárott, ám nem közölték a

⁵ Sámuel Aladár: *Felsőcernátoni Bod Péter élete és művei*. Hornyánszky Viktor, Budapest 1899, 195–196, 216.

⁶ Bod Péter: *Magyar Athenas*. S. t, s. l. 1766, 181–182.

⁷ Szathmári P. Zsigmond: Szentzi Molnár Albert rövid életrajza. In: *Erdélyi Prédikátori Tárb*, VII. (1837), II.

⁸ Kurz, Anton: Illustration eines merkwürdigen Partezettels. Ausgegangen von dem Rector der Academie zu Straßburg, Dr. Johannes Pappus, am 5. März 1595. In: *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, II. (1847/IV), 411.

⁹ Benkő, Josephus: *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus*. II. Josephus de Kurtzbök, Vindobonae 1834, 344.

¹⁰ Kemény József: Szenci Molnár Albert emlékezete. In: *Új Magyar Muzeum*, IX. (1859/VIII), 328–329.

¹¹ Toldy Ferenc: Szenci Molnár Albert 1574–1634. In: Uő: *Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez*. Eggenberger Ferdinánd, Pest 1869, 102–103.

teljes szöveget, a jelentéktelennek tartott részeket kihagyták belőle.¹² A teljes szöveg 1898-ban jelent meg a *Collectio Molnariana*¹³ szövegeivel együtt Dézsi Lajos gondozásában.¹⁴ A kötet előszavában Dézsi röviden ír a naplót is hordozó kötet sorsáról.¹⁵ Nagyon sokáig ez a kiadvány lett a napló *textus receptusa*.

1977-ben Nagy Géza kolozsvári irodalomtörténész szerkesztett válogatáskötetet Pápai Páriz Ferenc fontosabb írásaiból. Ebben természetesen szerepel naplójának teljes szövege, amelyet a Szenci Molnár Albert hagyatékából származó – a naplót és más irományokat tartalmazó – kötetbe jegyzett. A kiadvány függelékében Nagy Géza elsőként közölte a teljes kötet részletes kodikológiai leírását is.¹⁶

A napló túlnyomórészt latin szövegét Szabó András fordította le 1976-ban,¹⁷ 2001-ben ugyanez a fordítás jelent meg Dunaszerdahelyen.¹⁸ Ugyancsak Szabó András készítette el 2003-ban a napló teljes szövegének kritikai kiadását, amelyet a latin részek magyar fordításával együtt adott közre. A kiadás előszavában szándékosan nem tért ki a kézirat történetére.¹⁹

A kötet *Loci communes* részéről mind ez idáig nem született kiadás vagy átfogó feldolgozás. Az utóbbi években Förköli Gábor foglalkozott behatóan a kérdéssel és jutott számos figyelemre méltó következtetésre.²⁰

¹² Szenci Molnár Albert naplója. In: *Történeti Lapok*, III. (1876/41–47), 641–643, 649–653, 657–661, 665–668, 673–676, 681–685, 689–692. A cikkben nem jelenik meg egyértelműen, hogy ki rendezte sajtó alá a kéziratot. A VI. közlemény végén megjelenik ugyan Horváth Gáspárnak, a Teleki Téka könyvtárosának a neve, de nem kizárt az sem, hogy a lap felelős szerkesztője, K. Papp Miklós készítette elő kiadásra a szöveget.

¹³ A *Collectiőről* lásd részletesen: Ósz Sándor Előd: Szenci Molnár Albert levélgyűjteménye, a *Collectio Molnariana*. In: Kiss Réka – Lányi Gábor János (szerk.): *HIT 2018: Hagyomány, Identitás, Történelem*. L'Harmattan – Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest 2019, 71–87; Ósz Sándor Előd: Reformátori levelek Szenci Molnár Albert gyűjteményében. In: Egyed Emese – Pakó László – Sófalvi Emese (szerk.): *Certamen VI. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2019, 181–188.

¹⁴ Dézsi Lajos: *Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1898, 3–86.

¹⁵ Uo. V.

¹⁶ Nagy Géza (szerk.): *Pápai Páriz Ferenc: Békességet magamnak, másoknak*. Kriterion, Bukarest 1977, 645–648.

¹⁷ Vásárhelyi Judit (szerk.): *Szenci Molnár Albert válogatott művei*. Magvető Kiadó, Budapest 1976, 467–551.

¹⁸ Zalabai Zsigmond (szerk.): *Szenci Molnár Albert emlékezete*. Lilium aurum, Dunaszerdahely 2001, 40–93.

¹⁹ Szabó András (szerk.): *Szenci Molnár Albert naplója*. Universitas, Budapest 2003, 51–52.

²⁰ Förköli Gábor: From Commonplacing to Expressing Confessional Identity: The Stur-

A kötet leírása

A Szenci Molnár Albert naplóját tartalmazó kötetet ma a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár őrzi To-3619b MS 37 jelzet alatt. A kartontáblás, kleisterpapíros félbőrkötetést hordozó, 598 számozott és az elején 15, a végén három számozatlan foliót tartalmazó kötet 1859-ben még pergamenkötésben volt,²¹ jelenlegi formáját ezután, valószínűleg a 19. században nyerhette el.

A kötet mai szerkezete a következőképpen írható le:

- f. [1r–2v, 3v–4r, 12v]: Görög és latin nyelvű idézetek (Pápai Páriz Ferenc keze)
- f. [3r]: Címlap (PPF keze)
- f. [4v–6r]: üres
- f. [6v–12r]: *Index generalis* (a *Loci communes* tartalommutatója – PPF keze)
- f. [13r–14v]: üres
- f. [15r] + 1r–479r: *Locorum communium pars I.* (XXXVI *classisra* osztva – SZMA, PPF és Szilágyi József bejegyzései)
- f. 479v–480v: üres
- f. 481r–484r: *Academiarum universi orbis christiani a pontificibus et imperatoribus confirmatarum catalogus* (SZMA)
- f. 485r–486r: *Authores insignes et libri praeclari* (SZMA)
- f. 487r–501r: *Notationes Josephi Szilágyi* (jogi tartalmú feljegyzések)
- f. 501v–502v: üres
- [f. 503–508 hiányzik]
- f. 509r–v, 512v–513v: történeti feljegyzések (PPF)
- f. 510r–512r: üres
- f. 514v–515v: Szenci Molnár Albert családi feljegyzései
- f. 516r–544v: Szenci Molnár naplója
- f. 545v–547v, 550v: Pápai Páriz Ferenc feljegyzései
- f. 548–550r, 551r: üres
- f. 551v–558v, 560r–562v: Szenci Molnár Albert feljegyzései
- [f. 559. hiányzik]
- f. 563v–594r: Pápai Páriz Ferenc naplója
- f. 595–598r: üres
- f. 598v + [1r–v] + hátsó tábla + 2 kiszakadt lap: Pápai Páriz Ferenc feljegyzései.²²

mian Paroemiology in Strasbourg and the Hungarian Albert Szenci Molnár. In: *Journal of Latin Cosmopolitanism and European Literatures*, 9. (2022), 32–68; Fököli Gábor: Szenci Molnár Albert közhelygyűjteménye és Pápai Páriz Ferenc. In: *Studia Litteraria*, 66. (2025/3–4), 120–133.

²¹ Kemény József: *Szenci Molnár*, 328–329.

²² Az ismertetett szerkezet nagy vonalakban megegyezik Nagy Géza leírásával, a helyszíni

A kötet vizsgálata során megállapítottuk, hogy kétféle papírtípust tartalmaz, középső része hártyszerű, vékony papírra íródott, az első 54 (f. [1–15.] + 1–39.), az utolsó 34 (f. 563–594. + [1–2.]), valamint a 135, 237–238, 270, 409–410, 501–502. folio, illetve a 191. folio után belőtt két számozatlan lap érdesebb papírból készült. A hártyszerű papír nem tartalmaz vízjelet, az érdesebbnek a vízjele csak töredékesen maradt fenn, így ez idáig nem sikerült azonosítani.

A minden kétséget kizáróan Szenci Molnár Alberthez köthető bejegyzések hordozóanyaga kizárólag a hártyszerű papír. Az egyetemekre, szerzőkre vonatkozó, valamint a családi feljegyzések, a napló, illetve a f. 551v–562v. feljegyzései kompakt, meglehetősen jól tagolható egységek. Bejegyzőjük személyéhez nem fér kétség, ő Molnár Albert.

A kézirat eredeti lapszámozása valószínűleg magától Molnártól származik, a vastagabb, kizárólag Pápai Páriz vagy az utána következők bejegyzéseit tartalmazó lapok számozása határozottan különbözik a többitől. Az 561. foliótól kezdve a számozás merőben más.

A kézirat legterjedelmesebb része a *Loci communes*. Szerkezete, összeállítóinak személye több kérdést felvet. Tulajdonképpen idézetgyűjtemény-kísérlettel van dolgunk. A Strasbourgban tanuló Szenci Molnár Albert valószínűleg 1596-tól kezdve szerette volna olvasmányait – a középkori *florilegiumok* mintájára – rendszerezni. Albumába (a szó eredetileg beíratlan lapokból álló, bekötött füzetet jelentett) bejegyezte ennek három fő részből és 36 osztályból, illetve 517 alpontról álló szerkezetét. (Lásd a *Függelék*et.) Fölköli Gábor igazolta, hogy a szerkezetet strasbourgi tanárának, Johann Bentznek *Locorum communium, comparandae rerum et exemplorum copiae, accomodatorum, genera IIII.* című művéből²³ vette át.²⁴

Íráskép alapján megpróbáltuk elkülöníteni a bejegyzéseket. Eszerint a *Lociba* négy kéz jegyzett: hármat – a Szenci Molnáré, a Pápai Páriz Ferencét és a Szilágyi Józsefét – sikerült személyhez kötni, a negyedik valószínűleg a 17. század második feléből származó, viszonylag jól kiírt, ám – az első kettőhöz képest – kevésbé gyakorlott írás, diákkorú személyre gyanakszunk. Szilágyi és a névtelen diák jegyzeteire a későbbiekben visszatérünk.

Szenci Molnár Albert többnyire a levelek versójára jegyezte a fő részek, a fejezetek és az alpontok címét. Általában kétoldalny (nagyon ritkán egyoldalny)

kutatás során viszont felfigyeltünk a művelődéstörténész néhány pontatlanságára is.

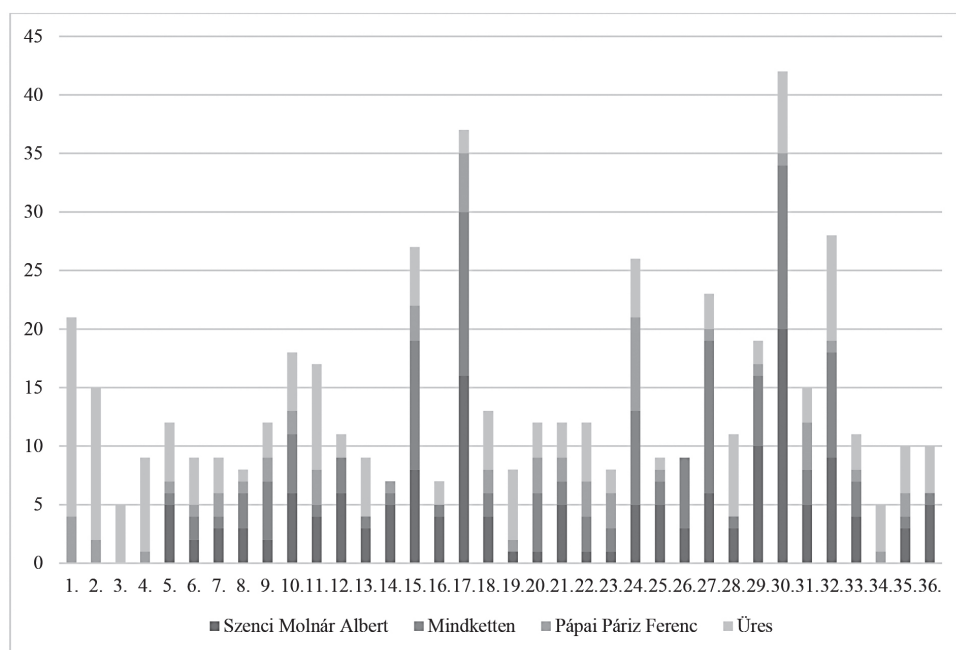
²³ Bentz, Johann: *Locorum communium, comparandae rerum et exemplorum copiae, accomodatorum, genera IIII.* Antonius Bertramus, Argentorati 1588. (VD16 B 1729)

²⁴ Fölköli Gábor: *From Commonplacing*, 38, 64–68.

helyet hagyott minden alpont számára. Az 516 alpont alig több mint feléhez, szám szerint 288-hoz jegyzett be valamit. A bejegyzések terjedelme változó, többnyire 2-10 sor között mozognak, néhol viszont betöltik mindkét oldalt.

Pápai Páriz Ferenc összesen 193 alponthoz jegyzett idézeteket. 130 alpont esetében Szenci bejegyzései mellé írt, 63 esetben pedig olyan helyre, ahol addig csak a cím szerepelt.

A bejegyzéseket az alábbi grafikon szemlélteti. A fejezetcímeket helyhiány miatt nem tüntettük fel rajta, azok megtalálhatók a függelékben, a szerkezet leírásával együtt. Az oszlopok az egyes osztályok alpontjainak számát jelzik. A színek annak függvényében változnak, hogy mely alponthoz jegyzett Szenci Molnár, Pápai Páriz, illetve mely alponthoz nem került bejegyzés.

Az 1–39, 135, 237–238, 270, 409–410., más állagú foliókon kizárólag Pápai Páriz Ferenc bejegyzéseit olvashatjuk, számozásuk más kéztől származik, ám tökéletesen illeszkednek a gyűjtemény szerkezetébe. Véleményünk szerint Pápai Páriz Ferenc meglehetősen rongált állapotban szerezte meg Szenci Molnár omnia-riumát, a károsodott lapokat újjakkal pótolta, amelyekre bemásolta a zsoldárfordító olvasható bejegyzéseit.

A *Loci communes* 1–102. folióján betűpárokból álló, ábécésorrendben haladó előfejet (Ab, Ac, Ad...) találunk, Szilágyi József kézírásával. A megfelelő betűkhöz néhány oldalon (2r, 4r, 25v, 27v, 31v, 34v, 38r, 43r, 92r.) tartalom is társul. Valószínűleg – a kötet előző tulajdonosainak példáját követve – Szilágyi József is megtervezte a maga *Loci communes*-ét. Helyenként (12r, 16v, 45r, 53r, 82v, 140r, 191/b/r, 194v, 204r, 246v, 275v, 292v.) viszont a Molnár-féle szerkezethez alkalmazkodva jegyzett be ő is negyedikként a kötetbe.

A *Loci communes* szerkezetét a függelékben közöljük.

A kézirat keletkezése és tulajdonosai

Szenci Molnár Albert valószínűleg 1596-tól írt a kötetbe, utolsó keltezett bejegyzése 1625-ből származik. Időrendben a következő bejegyzés a Pápai Páriz Ferencé, ő 1671 januárjában szerkesztette meg a kézirat címlapját. Feltételezzük, hogy a kézirat haláláig Molnár Albert tulajdona volt, tőle János fia örökölhette. Molnár János – a korábbi vélekedéssel ellentétben – az 1660-as években halhatott meg.²⁵ Javait 1669 körül bocsáthatták áruba valahol Nagyenyed környékén, ugyanis is édesapjának több könyve akkor és ott cserélt gazdát.²⁶

Szenci Molnár és Pápai között volt még legalább egy tulajdonosa a kötetnek. A *Loci communes*-ben találtunk 18 bejegyzést, amelyek beíróját nem sikerült név szerint azonosítani. Némelyik bejegyzés (f. 308r, 328r, 339r, 359v, 360r, 361r, 369r, 375r, 379r, 380r.) kapcsolódik az idézetgyűjtemény tartalmához, ezek közül kettő (f. 359v, 380r.) görög nyelvű, némelyik közülük magyar nyelvű (pl. f. 153r, 177r, 319v.) és kizárólag tollpróbaként, amolyan belefirkálásként értelmezhető. A f. 328 rectóján található bejegyzés a Szencié után és Pápaié előtt van, tehát a kötet az előtt volt a névtelen bejegyzőnél, mielőtt Pápaihoz került volna. Személyét illetően van néhány kapaszkodónk: 1. A latin, görög és magyar nyelvű szövegek deákos műveltségű, magyarul jól beszélő embert sejtetnek. 2. A 359. folio versóján a következő bejegyzést olvashatjuk: *Dictum Johannis Crellii decolati in Borussia: Disce meo exemplo mandato munere fungi, Et fuge ceu pestem τῆν πολυπραγμοσύνην*. Az idézet tulajdonképpen nem Johann Crell, hanem Johan-

²⁵ Ősz Sándor Előd: Hol tanult és mikor halt meg Szenci Molnár János? Könyvtörténeti adatok Szenci Molnár Albert legidősebb fiának életéhez. In: *Magyar Könyvszemle*, 128. (2012/2), 268–275.

²⁶ Ősz Sándor Előd: Szenci Molnár Albert könyvtárának ismert darabjai. In: Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége: Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2018, 63–64.

nes Funk königsbergi krónikás utolsó mondata.²⁷ Az, hogy a mondatot lejegyzője (akár szándékoltan, akár tudatlanságból) tévesen Johann Crell szociniánus teológusnak tulajdonította, utalhat a 17. század közepső harmadában ismételt fellángoló református–unitárius hitvitákra. 3. A 319. folio versóján a következő szöveget olvassuk: *Nemzetes Érsekúyvári Mihály Uramnak. Érsekúyvári Mihály 1666–1676 között a Fejedelemség nagyobb kancelláriáján volt deák, 1679-ben pedig Fehér vármegye szolgabírája.*²⁸ A tulajdonos profilját a következőképpen határozzuk meg: deákos műveltségű magyar férfi a 17. század '60-as éveiben Gyulafehérvár–Nagyenyed környékén.

Ettől a férfitől szerezhette kötetét Pápai Páriz Ferenc (1649–1716), aki 1671 januárja előtt lapokat kötött az elejére és a végére, egyik ilyen lapra pedig címlapot is szerkesztett. Valószínűleg kicserélte az eredeti kézirat megrongálódott lapjait is, az új lapokra pedig bemásolta a leselejtezeteken található bejegyzéseket. Feltehetően az ő megrendelésére készült a Kemény József munkájában említett, a 19. század közepén már *elrongyolt* pergamenkötés is. Pápai 1691-ig írta bele életeményeit és toldott hozzá a *Loci communes* 193 alpontjához. Feltételezzük, hogy a corpus haláláig a tulajdonában volt.

A kötetben egyetlen 18. századi tulajdonosjegyzet szerepel. A végén található első számozatlan lap versóján a *Joseph. Szilágyi suis inter numerat ab Anno 176[.]*, bejegyzést olvashatjuk, az utolsó számjegyet a papír rongáltsága miatt nem sikerült feloldani. Szilágyi neve szerepel a címlapon (f. [3r.]) is (*hinc J[osephi] Szilágyi mp.*), monogramja ott van a 2. folio lapszáma mellett, a 487–501. foliókon az ő jogi tartalmú bejegyzéseit olvashatjuk (*Notationes Josephi Szilágyi de Ákosfalva*).

Szilágyi József 1733 körül született idősebb Szilágyi József és Medeséri Zsuzsa fiaként. 1751-ben írta alá a Marosvásárhelyi Református Kollégium törvényeit, a kollégiumban több tisztséget betöltött,²⁹ 1757 körül diákkönyvtáros,³⁰

²⁷ Hofmann, Johann Jakob: *Lexicon Universale*. Jacobus Hackius – Cornelius Bovtesteyn – Petrus van der AA – Jordanus Luchtman, Lugduni Batavorum 1698, 658.

²⁸ Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980, 190.

²⁹ Tonk Sándor: *A Marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848*. Scriptum, Szeged 1994, 80: *Josephus Szilágyi de Akosfalva bibliothecarius, collegii cantor, cantus praeses, adessor, s. poeseos praec[ep]tor per biennium, taxarum praeses, senior, canc[ellista], fiscalis procurator inde vicejude[s] sedis Marus et ill[ustris] collegii M[aros]Vásárhellyiensis vicecurator.*

³⁰ A Marosvásárhelyi Református Kollégium könyvtárának számos kötetében olvassuk 1757/1758. évi könyvtárosi bejegyzéseit. Lásd a könyvtár 17. századi állományának elektronikus elérhető katalógusában: https://www.telekitekita.ro/files/kcfinder/files/Possessores_17_Teleki.pdf – 2026. január 5-i letöltés.

1762–1763 között pedig senior volt.³¹ Ezt követően erdélyi királyi táblai jegyző (1767), Marosszék aljegyzője (1777), alkirálybírája (1778–1784, 1795–1796), a Continua Tabula ülnöke (1782), Marosszék országgyűlési követe (1790), erdélyi országgyűlési követ (1790–1791), a marosi egyházmegye (1784–1803) és a marosvásárhelyi kollégium (1790–1803) gondnoka volt. 1803. június 2-án halt meg Ákosfalván.³² (Megjegyezzük, hogy Nagy Géza a bejegyzőt a mi Józsefünk édesapjával, idősebb Szilágyi Józseffel azonosította.³³ Hipotézisét nem fogadhatjuk el, ugyanis a kézirat Szilágyihoz köthető bejegyzéseinek írásképe egységes, és megegyezik az említett ifjabb Szilágyi József 1751-es autográf subscriptiós bejegyzésével.³⁴ Idősb Szilágyi pedig 1743-ban meghalt.)³⁵ Továbbra is kérdés, hogy mi történt a kötettel a Pápai Páriz Ferenc halála (1716) és a Szilágyi bejegyzése közötti fél évszázad alatt.

Nem elképzelhetetlen, hogy Teleki Sámuel Szilágyitól vagy annak hagyatékából vásárolta meg, ugyanis a corpus 1811-ben már Erdély első közkönyvtárában volt. A könyvtár katalógusának III. kötete a következőképpen utal rá: MOLNAR (Alb.) *Diarium et adversaria cum biographia sua*. 8. MS. *autogr.*³⁶

A kötet 18. század végi sorsáról ismert egy másik elbeszélés is. Dézsi Lajos kizárólag ezt említi, a Szilágyihoz köthető bejegyzéseket figyelmen kívül hagyja:³⁷ 1896-ban Koncz József a Marosvásárhelyi Református Kollégium történetét feldolgozó munkájában ismerteti Zilahi Sámuel életrajzát,³⁸ és naplójából idézi az 1776. március 4-én kelt bejegyzést: „Fogtam a Molnár Albert maga életének leírásához, mégpedig a maga tulajdon kezeiréséből, mely M. s. régen a kollégiumé volt, hanem aztán mikor a bibliothecából kimustráltak némely könyveket, ezt a nagy

³¹ Koncz József: *A Marosvásárhelyi Evang. reform. Kollégium története 1557–1895*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely 2006, 464.

³² <https://macse.hu/db/gudenus/gudenus.php?f=ghit&id=34710&lang=hu&ds=MCSAT> (2026. január 4-i letöltés.) A genealógiai oldal nem tünteti fel adatainak forrásait, néhány adatot viszont sikerült ellenőriznünk, azok hitelesnek bizonyultak.

³³ Nagy Géza (szerk.): *i. m.* 645–646.

³⁴ A Sárospatak–Gyulafehérvár–Marosvásárhelyi Református Kollégium Anyakönyve a Tiszáninnen Református Egyházkerületi Levéltárban. Jelzete: K. a. I. 24, p. 483.

³⁵ <https://macse.hu/db/gudenus/gudenus.php?f=ghit&id=34683&lang=hu&ds=MCSAT> (2026. január 4-i letöltés.)

³⁶ *Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék pars tertia*. Antonius Pichlen, Viennae 1811, 266.

³⁷ Dézsi Lajos: *i. m.* V.

³⁸ Zilahi Sámuel 1771-ben iratkozott be a marosvásárhelyi kollégiumba, Utrechtben (1781–1784) és Heidelbergben (1784) peregrinált, Marosvásárhelyen volt segéd- (1788–1792), majd rendes tanár (1792–1800 mh.). Koncz József: *i. m.* 200–203; Sebestyén Mihály: Zilahi Sámuel és a Marosvásárhelyi Református Kollégium könyvtára. In: *Erdélyi Múzeum*, 57. (1995/1–2), 1–16.

ritkaságot is kimustrálták, s tiszteletes generalis notarius uram [Borosnyai Lukács Simon] vette meg deák korában, én őkegyelmétől kértem el, hogy leírjam.”³⁹

Eszerint Pápaítól (vagy utódaitól) a Marosvásárhelyi Református Kollégium-ba került, ahonnan kiselejtezték, és az akkor ott tanuló Borosnyai Lukács Simon szerezte meg. Borosnyai 1751-ben – Szilágyival egy időben – írta alá a vásárhelyi kollégium törvényeit,⁴⁰ 1760-ban pedig már Bernben volt. A beszerzés eszerint 1751–1760 között történhetett. 1762-től 1802-ben bekövetkezett haláláig Marosvásárhelyen volt az ispotálytemplom prédikátora, majd első lelkipásztor.⁴¹ Akár tőle vagy az ő hagyatékából is szerezhette (volna) Teleki Sámuel a kéziratot. Elképzelhető továbbá az a változat is, hogy Szilágyi diákkönyvtárosként „selejtezte ki” a kéziratot, és tőle került 1762 után Borosnyaihoz. Zilahi ezt nem tudta, és „önkéntesen” helyezte a főjegyző diákkorába az eseményeket. A kéziratban nem találjuk Borosnyai egyetlen keltezett vagy aláírt bejegyzését sem, de ezek akár az újrakötéskor is elveszhettek.

A kötetből Bod Péter is másolt *Gellius Molnarianus* című kéziratába (lásd e tanulmány kutatástörténetéről szóló részében). A *Gellius* címlapján az 1763-as évszám szerepel, de a *Diarium* forrásmegjelöléssel ellátott részek egyértelműen utólagos betoldásnak tűnnek. A magyarigeni polihisztor ezek szerint 1763-ban vagy azután láthatta a naplót. 1763–1769 között a kötet már – mindkét lehetséges forgatókönyv szerint – Marosvásárhelyen volt. Bod többször járt a városban. Nagy valószínűséggel 1765 júniusában, az országos zsinat alkalmával vehette kezébe a naplót, ugyanis azon évben fejezte be és adta át Tűri Sámuel bécsi ágensnek a *Rediviva* kéziratát.⁴²

Következtetések

Szenci Molnár Albert naplójának története hű tükörképe a könyvek közmondásos sorsának. Valószínűnek tartjuk, hogy 1671-ben és a 19. század második felében is nagyobb javításon esett át, első alkalommal biztosan új lapok kerültek

³⁹ Koncz József: *i. m.* 202. Az idézetet nem tudtuk ellenőrizni, mivel Koncz nem adja meg Zilahi Sámuel naplójának őrzési helyét. Tizenegy év múlva Szász Béla kiadta Zilahi 1794-es naplójegyzeteit, és már akkor sajnálkozott azon, hogy nem ismeri Koncz közlésének forrását. Szász Béla (szerk.): Zilai[!] Sámuel naplója 1794-ből. In: *Vasárnap (Marosvásárhely)*, VII. (1907/36–39), 356, 366–367, 375, 386.

⁴⁰ Tonk Sándor: *i. m.* 80.

⁴¹ Szabó Miklós – Szögi László: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely 1998, 102.

⁴² Egyed Emese – Jancsó Elemér (szerk.): *Bod Péter önéletírása*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely 2007, 121–123.

a corpusba, de ilyen beavatkozások során akár el is tűnhettek lapok. Valamelyik újrakötést követő körbevágás során több bejegyzés is sérült. Történetét illetően több fehér folt vár további tisztázásra: a Pápai előtti tulajdonos kiléte, a Marosvásárhelyre kerülés ideje, a Szilágyi bejegyzései és a Borosnyai–Zilahi-féle történet kapcsolatának tisztázása. A *Loci communes* talán a kötet legkevésbé ismert és kutattott része, kritikai kiadása a Szenci-kutatás elodázhatatlan feladata.

Függelék

A *Loci communes* című idézetgyűjtemény szerkezete

A címeket betűhíven írtuk át, megtartottuk a kis- és nagybetűket, illetve az írásjeleket is. Dőlt betűvel szedtük azon alpontok címét, amelyekhez Szenci Molnár Albert jegyzett be, félkövérrel azokét, amelyekhez Pápai Páriz Ferenc toldott hozzá. Szilágyi József megjegyzéseire így utaltunk: [SzJ].

Locorum communium pars I.

f. [15r] + 1r–14r: De Deo et natura divina – Classis I.

Trinitas / Omnipotentia Dej / Summa Commentitia / Provid[entia] Dei et arc[anum] Consiliu[m] / **Filius Dei J[esus] Christus** / Incarnatio. Conceptio Christj / Sancta Maria. / Nativitas Filij Dej. / Passio. / Mors. / et Sepultura Christj. / Resurrectio Christi. Ascens[us] ad Coel[os]. / Sessio ad dexteram Dei P. advent[ur] ad jud[icium]. / Spiritus Sanctus. / Angelj bonj. / Angelj mali. / **Daemones, Lares, Genij, Spiritus.** / **De Fatum[!]** **Necessitas.** / **Sors. Fortuna. Casus.** / Fortuna. Casus. / Sors.⁴³ / Creatio rerum. / Praedestinatio.

f. 14v–26r: Naturalia – Class. II.

Natura, motus, quies. Origo. / Principia. Compositio et mutatio rerum naturaliu[m]. / **Monstra. Prodigia.** / Miracula. / 3. Locus ejusq[ue] differentiae. / 4. Tempus. / 5. Annus. / Ver. / Aestas. / Autumnus. / Hyems. / Dies et partes ejus. / Nox et ejus partes. / Hora. / **Occasio.**

f. 26v–32r: Mundana, coelestia – Classis III.

1. Mundus. / Coelum. / Sidera. Stellae fixae. / 4. Planetae. Sol. Luna. / Eclipsis Solis et Lunae.

f. 32v–38r: Elementaria meteorologica – Class. IIII.[!]

⁴³ Az utolsó három szó az előző osztály ismétlése.

- Elementaris Regio. Elementa. / METEORA IGNITA. Cometes. / Aerea, vel media meteora. Tempestates. / **Venti.** / Fulmina. Tonitrua. / Mare. / Flumina. Fontes. Lacus. / Miraculum in aquis. / Terrae motus.
- f. 38v–47r: Terrestria – Class. V.
- Terra et partes ejus naturales. / Insulae. Montes. / **Campi. Sylvae.** / Lapidēs. Gemmae. / Metalla. Aurum. Argentum. / **Ferrum. Calybs. Plumbum etc.** / Artificiales terrae partes. Ager. Hortus. / Pratum. Vineta. / *Urbs et partes ejus.* / *Propria nomina Regionum Urbium.* / *Nomina Populorum.* / *Nomina Clarorum Virorum.*
- f. 47v–53r: Ex terra crescentia – Class. VI.
- Plantae et earum partes. / Arbores. Frutices. Ligna. / **Herbae. Flores.** / Fruges. Fructus. / Legumina. Aromata. / **Liquores. Oleum. Saccharum.** / **Vinum.** / *Cervisia. Mulsā.* / *Lac. Butyrum. Caseus etc.*
- f. 53v–60r: Animata irrationalia – Class. VII.
- Animalia bruta in genere.* / *Aves et earum species.* / *Auca.* / Pisces et eorum species. / **Quadrupedes, pecora, jumenta.** / **Belluae Immaniores.** / Amphibia animalia. / Reptilia. Serpentes. / **Insecta. Apes. Muscae.**
- f. 60v–67r: Humana – Class. VIII.
- Homo.** / Sexus. Vir. / *Virilis aetas.* / **Foemina. Mulier.** / *Aetas humana. Pueritia.* / *Adolescentia. Juventus.* / *Senectus.* / **Barba.**
- f. 67v–79r: Corpus hominis ejusque accidentia – Class. VIII.[!]
- Corpus cum suis partibus.* / **Forma. Pulchrido[!].** / **Deformitas.** / Robur. / **Morbi. Aegritudo.** / **Sanitas.** / **Vita.** / **Mors.** / **Pestis.** / **Funus.** / Sepultura. / Resurrectio.⁴⁴
- f. 79v–94r: Anima hominis vegetativa – Class. X.
- Anima in genere.** / Vegetativa facultas. / *Alimentum.* / **Victus.** / *Diaeta.* / **Cibus.** / Annonae copia. / **Sitis.** / **Fames.** / *Prandium.* / *Caena.* / *Convivium.* / *Commessatio.[!]* / **Satietas. Nausea.** / Concoctio et digestio. / Expulsionis modi, sudor, urina. / *Screatus. Vomitus.* / **Generatio. Semen.** / *Partus. Puerperium. Abortus.*
- f. 94v–108r: Sensitiva facultas exterior – Class. XI.
- Sensus in genere.* / Visus. / *Caecitas.* / *Lux.* / *Tenebrae.* / *Umbra.* / Color et ejus species. / **Auditus.** / **Surditas.** / Sonus. Cantus. Plausus. / **Olfactus. Odores.** / **Gustus. Sapo- res.** / Tactus, qualitates tactiles. / Calor. / Frigus. / Humor. / Siccitas.

⁴⁴ Utólag áthúzták.

f. 108v–118r: Sensus interiores – Classis XII.

Sensus communis. Phantasia. / *Imaginatio. Forma. Exemplar.* / Phasma. Spectrum. / *Exemplum.* / **Memoria.** / Oblivio. / Somnus. / **Insomnia.** / *Vigilia.* / **Somnia et eor[um] interpretatio.** / *Melancholia.*

f. 118v–128r: Locomotiva facultas – Classis XIII.

Motus corporis. / Pulsus. Respiratio. / *Progressio. Profectio. Cursus.* / *Peregrinatio.* / Volatus. Natatio. / Reptatio. / **Saltatio. Chorea.** / Casus. Ruina. / *Quies. Status. Sessio. Cubatio.*

f. 128v–134r: Rationalis anima – Class. XIII.[!]

Ratio. Anima rationalis. / Animus. Mens. Intellectus. / *Ingenium. Indoles.* / *Cogitatio. Ratiocinatio.* / **Investigatio. Inventio.** / **Judicium. Probatio.** / *Conjectura.*

f. 134v–161r: Voluntas et affectus – Classis XV.

Voluntas. / Arbitriu[m]. / *Liberum arbitrium.* / Electio. Propositum. / *Affectus. Perturbatio. Motus.* / *Voluptas.* / *Laetitia. Gaudium.* / *Jucunditas.* / *Recreatio animi.* / **Molestia. Dolor. Tristitia.** / **Risus.** / **Fletus. Lachrymae. Ploratus.** / *Misericordia.* / **Invidia. Livor.** / *Aemulatio.* / **Excellentia. Praestantia.** [PPF] / *Contemptus et Vilitas.* / **Benevolentia.** / **Favor. Gratia.** / **Odium. Malevolentia. Insidiae.** / *Ira.* / **Cupiditas. Studium. Desiderium.** / **Metus. Timor.** / *Cura, curiositas.* / **Spes. Expectatio.** / *Desperatio.* / **Votum. Optatio. Precatio.** / *Execratio.*

Locorum communium pars II. De actionibus hominum.

f. 161v–168r: Facultas. Conatus etc. – Class. XVI.

Facultas. Potestas. Opportunitas. / *Difficultas.* / **Conatus.** / *Periculum.* / *Aggressio.* / *Exercitatio. Usus.* / Actio. Operatio. Administratio. / *Adjumentum.*

f. 168v–196r: Ecclesiasticae res et actiones – Class. XVII.

Ecclesia Dei catholica. / **Sacra Scriptura. Evangelium.** / **Vetus et Novum testamentum.** / **Religio. Sacra. Apostoli et Evangelistae.** / **Cerimoniae. Ritus sacrorum. Traditiones.** / *Dies festi. Celebritates.* / **Sacerdocia[!]. Officia sacra. Clerici.** / **Oracula. Vaticinationes.** / *Auguria.* / *Sacramenta.* / **Baptismus est.[!]** / *Confirmatio.* / **Eucharistia vel Coena Domini.** / *Poenitentia.* / *Vita religiosa, monastica.* / *Idololatria.* / **Extrema Unctio.** / *Ordinis Sacramentum.* / **Matrimonium.** / *Haeresis.* / *Confessio.* / *Absolutio.* / *Excommunicatio.* / *Claves reg[ni] coel[orum].* / **Peccatum.** / **Remissio Peccati.** / *Sacrificium ejusq[ue] species. Missa.* / **Justificatio hominis cum Deo.** / *Nova obedientia.*

Bona opera. / **Crux et afflictiones pioru[m] in his terris.** / *Consolationes in afflictionibus.* / **Mors. Sepultura.** / *Animarum status post mortem.* / *Resurrectio Mortuorum.* / **Extremum Judicium.** / *Vita aeterna et gloriosa piorum.* / **Impiorum cruciatus. Infernus.** / **Purgatorium. Limbus.**

f. 196v–208r: Politicae res et actiones – Classis XVIII.

Respublica. / *Commune bonum.* / **Patria.** / **Civitas.** / *Magistratus, potestas politica.* / *Subditi, cives, populus.* / **Formae rerum publicarum.** / **Monarchia. Regnum.** / *Rex. Princeps. Caesar. Pontifex.* / *Tyrannis. Tyrannus.* / *Aula, vita aulica.* / *Aristocratia, oligarchia.* / *Democratia.*

f. 208v–215r: Munera publica – Class. XIX.

Ordines in repub[lica]. *Munera publica.* / *Praetura. Consulatus.* / *Judex. Judicatus.* / **Quaestura. Aerarium. Vectigalia.** / *Aedilitas.* / *Legatio, Legatus.* / *Scriba, Notarius.* / *Praeco, Lictor, Minister publicus.*

f. 215v–225r: Conventus et iudicia – Classis XX.

Conventus publici comitia. / **Concilia. Synodi. Papa.** / *Senatus. Senator.* / **Causa, Lis, Controversia, Contrarietas.** / **Actor, Accusator.** / *Patronus, Defensor, Advocatus.* / **Defensio.** / **Reus.** / **Testimonium.** / **Testis.** / **Abolutio. Condemnatio.** / *Quaestiones, Tormenta.*

f. 225v–238r: Status reipublicae pacis aut belli tempore – Classis XXI.

Concordia. Pax. Tranquillitas Reip[ublicae]. / *Foedus. Societas.* / *Consortium.* / *Discordia, Seditio.* / **Bellum.** / *Hostis.* / *Militia.* *Res et disciplina militaris.* / *Arma. Machinae bellicae.* / *Castra, obsidio.* / *Custodia, Vigiliae.* / **Proditio. Proditor.** / *Praelium, pugna.* / **Victoria. Triumphus.**

f. 238v–249r: Oeconomicae res et actiones – Classis XXII.

Familia. / **Paterfamilias, Materfamilias.** / **Vitricus, Noverca.** / *Genus. Cognatio. Affinitas.* / *Genealogia.* / **Parentes, Liberi et eor[um] educatio.** / *Fratres. Sorores.* / **Sterilitas, Orbitas, Extinctio generis.** / **Conjugium. Nuptiae.** / *Mariti et Uxoris officium.* / *Coelibatus.* / **Divortium. Polygamia.**

f. 249r–257r: Res familiaris – Classis XXIII.

Proprietates rerum. Proprium. / **Dominium, Servitus.** / *Domus cum suis partibus.* / **Supellex instrumenta domestica.** / **Vicini.** / **Haereditas.** / **Dona munera.** / *Testamenta, Legata etc.*

f. 257r–297r: Finis actionum humarum[!] bonum[!] eiusque genera – Class. XXIII.[!]

Bonum. / **Malum.** / **Foelicitas.** / **Beatitudo.** / **Miseria, Calamitas.** / **Fuga.** /

- Damnum.** / **Divitiae, Opes.** / **Paupertas. Mendicitas.** / **Potentia et Dominium.** / **Cognitio imperfecta.** [Sz] / **Impossibile.** / **Imbecillitas.** / **Honos. Dignitas, existimatio bona.** / **Autoritas.** / **Infamia. Ignominia.** / **Convitium.** / **Nobilitas. Claritas generis.** / **Obscuritas. Degeneres.** / **Libertas civilis.** / **Servitus.** / **Honestas, decorum, officium.** / **Neglectio honestatis, officii.** / **Virtus, probitas.** / **Vitium, Improbilas.** / **Peccatum, Scelus.**
- f. 297v–309r: **Justicia universalis** – Class. XXV.
Justicia. / **Injuria. Injusticia.** / **Violentia, pulsatio, caedes.** / **Fraus, Furtum, Spoliatio.** / **Impostura.** / **Jus. Lex divina et humana.** / **Aequitas. Similitudo.** / **Mos, Consuetudo, Institutum.** / **Mores, Natura alicuius.**
- f. 309r–322r: **Particularis iusticia distributiva communis** – Class. XXVI.
Laus. Com[m]endatio. / **Reprehensio, Objurgatio, Correptio.** / **Obtrectatio, calumnia, contumelia.** / **Praemium.** / **Minae.** / **Poena, Animadversio.** / **Suppliciorum genera. Carcer etc.** / **Exilium. Proscriptio. Persecutio.** / **Dissimulatio.**
- f. 322v–343r: **Specialis distributiva iusticia** – Class. XXVII.
Pietas, impietas. / **Reverentia erga parentes et natu majores.** / **Obedientia.** / **Contemptus majorum.** / **Veritas.** / **Simplicitas.** / **Mendacium. Simulatio. Fucus.** / **Fallacia, Dolus.** / **Perfidia, Perjurium.** / **Fides.** / **Jusiurandum, juramentum.** / **Beneficentia, liberalitas.** / **Magnificentia. Eleemosyna.** / **Hospitalitas.** / **Prodigalitas. Luxuria. Profusio.** / **Parsimonia.** / **Avaritia.** / **Gratitudo. Ingratitudo.** / **Amicitia, familiaritas.** / **Inimicitia.** / **Concordia, discordia, contentio.** / **Reconciliatio.** / **Caedes.**
- f. 343v–353r: **Commutativa justicia** – Class. 28[!].
Contractus, commercium. / **Petitio. Supplicatio.** / **Promissio. Pactum. Obligatio.** / **Venditio. Emptio.** / **Locatio, conductio.** / **Merces, corruptio, largitio.** / **Mutatio, commodatum.** / **Depositum. Pignus.** / **Sponsor.** / **Debitum. Solutio.** / **Usura, lucrum etc.**
- f. 353v–366r: **Fortitudo** – Classis XXIX.
Furtitudo. / **Timiditas. Mollities.** / **Temeritas, audacia.** / **Securitas. Periculum.** / **Labor.** / **Otium. Taedium.** / **Industria.** / **Polypragmosyne. Ignavia.** / **Socordia. Pigrity.** / **Celeritas. Tarditas.** / **Cunctatio. Procrastinatio.** / **Constantia. Perseverentia.** / **Patientia.** / **Inconstantia. Levitas.** / **Defectio.** / **Vindictio.** / **Praesidium.** / **Auxilium.** / **Desertio. Fuga.**
- f. 366v–400r: **Temperantia** – Classis XXX.
Temperantia. Intemperantia. / **Frugalitas.** / **Abstinencia.** / **Voracitas. Gulo-**

sitas. / **Sobrietas.** / *Jejunium.* / **Ebrietas.** / **Castitas, pudicitia.** / *Virginitas.* / *Libido, Adulterium.* / *Amor, res amatoria.* / *Caritas. Dilectio.* / *Modestia.* / *Petulantia, protervitas.* / **Mediocritas, Modus.** / *Nimium excessus. Defectus.* / *Ordo, confusio, perturbatio.* / *Verecundia.* / *Pudor.* / *Inverecundia.* / **Impudentia.** / *Magnanimitas, honoris studium.* / **Ambitio. Gloria.** / **Humilitas.** / **Superbia, arrogantia.** / *Mansuetudo, clementia.* / **Saevitia, Crudelitas.** / *Indulgentia.* / *Morum elegantia et suavitas.* / *Inelegantes mores.* / *Humanitas, comitas, affabilitas.* / *Inhumanitas, morositas.* / *Adulatio, Assentatio.* / *Gravitas, asperitas.* / *Pertinacia.* / **Urbanitas. Facetiae, joci, sales.** / *Scurrilitas, scomata.* / *Obscoenitas.* / **Taciturnitas, silentium.** / **Garrulitas. Vanitas. Nugae.** / **Ornatus. Mundicies. Vestitus.** / *Rusticitas, neglectio ornatus.*

f. 400v–414r: *Prudentia* – Classis XXXI.

Prudentia. Sapientia. / **Imprudentia, Stulticia.** / **Consilium bonum.** / *Malum consilium.* / *Cura, diligentia.* / *Incuria, negligentia.* / **Scientia, Intellectus, perspicuitas.** / **Ignorantia, obscuritas.** / *Experientia.* / *Credulitas. Incredulitas. Diffide[n]tia.* / **Opinio. Suspicio.** [PPF] / **Error.** [PPF] / *Conscientia bona vel mala.* / *Poenitentia. Metanoia* / *Desperatio.*

Locorum communium pars III.

f. 414v–440r: *Artes liberales et primu[m] Logicae* – Classis XXXII.

Ars, disciplina. / *Inertia.* / *Institutio. Praeceptio.* / **Admonitio.** / **Philosophia, Literarum studia.** / *Schola. Academia. Vita Scholastica.* / *Scholastici. Academici.* / **Praeceptores, Discipuli, Magistri.** / **Doctores. Baccalaurei. Licentiati.** / **Eruditio, doctrina.** / **Grammatica.** / *Linguarum studia.* / **Oratio, Sermo.** / *Scriptura. Libri. Bibliotheca.* / *Litterae, Epistolae.* / **Dialectica.** / *Disputatio, Dialogus.* / *Rhetorica, eloquentia.* / *Stilus, imitatio.* / *Historia.* / **Nuncium. Rumor. Fama.** / *Poetica.* / **Fabulae poeticae.** / *Apologi.* / *Aenigmata. Gryphi.* / *Allegoriae.* / *Echo.* / *Histrionica. Comoediae. Tragoediae.*

f. 440v–454r: *Physicae et mathematicae scientiae* – Classis XXXIII.

Physiologia, Physica, Metaphysica. / **Medicina.** / **Curatio valetudinis. Medicamenta.** / *Mathematica.* / *Arithmetica. Numerus.* / *Numismata.* / *Mensurae, Pondera, Monetae.* / **Musica.** / **Geometria.** / *Astrologia, Astronomia.* / *Apodemica.*

f. 454v–459r: *Ethicae disciplinae* – Classis XXXIII.[!]

Ethica. / *Oeconomica.* / **Politica.** / *Jurisprudentia.* / *Theologia.*

f. 459v–469r: *Mechanicae artes* – Class. XXXV.

Artifices. Insignes. Mechanicae Artes. / Agricultura. / **Venatio, Piscatus, Aucupium.** / *In alimento praeparando artes occupat[...].* / Ad sanitatem cultumq[ue] corporis servientes artes: Pharmacopolarum, chirurgorum, Tonsororum. / Vestiariae Artes: Textorum. Fullonum. Sartorum. Sutorum. / *Graphicae Artes: Pictorum. Statuanorum. Typographorum.* / Fabrilia artificia: Architectorum. Lapidarum. Figulorum Aurificum Fabrorum. / *Quaestuosae artes: Mercatorum, propolarum.* / **Nautica. Navigatio et ad eam p[er]tinentia.**

f. 469v–479r: Ludicrae et vanae artes – Class. XXXVI.

Ludi Spectacula. / Theatrum. Scena. / *Certamina.* / Gladiatorum et pugilum ludi. / Gesticulatores, Funambuli. / Lenocinium. / *Alchimia.* / **Magia. Incantatio etc.** / *Superstitio.* / *Finis et exitus.*

Tartalom

Előszó (Ősz Sándor Előd)	5
Somogyi Alfréd: Szenci Molnár Albert emlékezete Felvidéken.....	7
Ősz Sándor Előd: Szenci Molnár Albert naplókötetéről	14
Kónya Annamária: Szenci Molnár Albert zsoltárainak szlovák fordítása	31
Zsigmond Attila: „...rector Somlyoiensis factus...” A szilágysomlyói rektória mint karrierlehetőség	38
Czinke Zsolt: Az 1674-es pozsonyi vértörvényszék Bátorkeszi István veszprémi gályarab-prédikátor életének tükrében	49
Kimpf Annamária: Szepesi György kutyfalvi lelkész bibliotékája a 17. század végéről	61
Gordán Edina: Székelyhidi Nethlébius Mihály becses könyvtárának töredéke	84
Szabadi István: Zoványi György és kánonjai.....	108
Berekméri Árpád Róbert: A Marosi Református Egyházmegye fő- és algondnokai 1709-től 1868-ig.....	116
Hegyi Ádám: Kisközösségek nagy emberei: a Békési Református Egyházmegye meghatározó személyiségeinek kommunikatív és kulturális emlékezete a 18. században	133
Éliás János: Tiszaföldvári lelkészek 1722 és 1821 (1845) között.....	149
Kónya Péter: Az Eperjesi Evangélikus Kollégium újjászületése és a diáktársaságok ebben játszott szerepe (1783–1848)	164
Barticek-Kiss Eszter Orsolya: Abats János püspök körrendeletei.....	177
Bak Ágnes: Incze János hagyatéka a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárában.....	190
Ambrus Mózes: Ügyvéd, főszerkesztő, képviselő, főgondnok. Szele Béla munkássága.....	222

Bozzay Réka: Magyar diákok utrechti diákegyesületekben	236
Papp Annamária: Az egyetlen erdélyi református diakonisszaszentelés története.....	252
Benkő Levente: Erdővidéki reformátusok a második világháborúban, 1941–1945.....	270
Dezső Kinga Julianna: A „példátlan történelmi tornádó”. Ifj. Révész Imre és az 1944-es esztendő eseményei.....	292
Pusztai Gábor: Magyar gyermekvonatok és holland hadifoglyok	314
Névmutató.....	337

Az Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek
című sorozat eddig megjelent kötetei

1. Buzogány Dezső: *Melanchthon úrvacsorátana levelei alapján*. Budapest 1999.
2. Imre Lajos: *Önéletírás*. Kolozsvár 1999.
3. Bod Péter: *Erdélyi református zsinatok végzései 1606–1762*. Kolozsvár 1999.
4. Musnai László: *Teke monográfiája*. Kolozsvár 1999.
5. Bullinger Henrik: *Második Helvét Hitvallás*. Kolozsvár 1999.
6. Buzogány Dezső: *Harc a tiszta evangéliumért*. Kolozsvár 1999.
7. Buzogány Dezső: *Az Erdélyi IKE története 1930-ig*. Kolozsvár 2000.
8. Kurta József: *Az Öreg Graduál századai Erdélyben*. Kolozsvár 2002.
9. Kolumbán Vilmos József: *Törvényhozó egyház*. Kolozsvár 2002.
10. Kádár Tamás – Mihály Lehel – Sebestyén Előd – Roth Levente: *A kolozsvári Protestáns Teológia élete 1950–1955 között*. Kolozsvár 2002.
11. Kozma Zsolt: *A Kálvinista Világ és a Kiáltó Szó repertóriuma*. Kolozsvár 2003.
12. Imre Lajos: *Szombatesték a parókián*. Kolozsvár 2003.
13. Imre Lajos: *A szenvedés kérdése*. Kolozsvár 2004.
14. Benkő József: *Filius Posthumus*. Kolozsvár 2004.
15. Kolumbán Vilmos József: *Backamadarasi Kiss Gergely*. Kolozsvár 2005.
16. Ősz Sándor Előd: *A szászvárosi református kollégium diáksága. 1669–1848*. Kolozsvár 2006.
17. Buzogány Dezső – Ősz Sándor Előd (szerk.): *Alma Mater. Az erdélyi Református Egyházkerület kollégiumainak élete a két világháború között*. Kolozsvár 2006.
18. Dávid László: *Műemlékügy az egyházban*. Kolozsvár 2008.
19. Ősz Sándor Előd: *A Görgényi Református Egyházmegye történeti névtára a kezdetektől 1848-ig*. Budapest 2013.
20. Tóth Levente: *A Seps-i Református Egyházmegye történeti névtára 1900-ig*. Budapest 2013.
21. Ősz Sándor Előd: *Bibliotheca Calviniana Transylvanica*. Kolozsvár 2014.
22. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Non videri, sed esse – Tanulmányok a 60 éves Buzogány Dezső tiszteletére*. Kolozsvár 2017.
23. Antal István: *Lelkész és egyházközség a kommunizmus idején*. Barót 2017.
24. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége – Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvár 2018.

25. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben – Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2019.
26. Sipos Dávid: *Orgonáknak zengések. A történelmi dési, széki és görgényi református egyházmegyéek orgonái.* Kolozsvár 2019.
27. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Egyház, iskola, művelődés – Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2020.
28. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Határtalanul a határok között – Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2020.
29. Ősz Sándor Előd: *A vizitáció az Erdélyi Református Egyházban a 16–18. században.* Kolozsvár 2022.
30. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Praeceptor historiae ecclesiasticae. Tanulmányok Buzogány Dezső 65. születésnapjára.* Kolozsvár 2022.
31. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció századai. Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2022.
32. Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról. Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2022.
33. Kállai Benedek: *Nyüved múltja és jelene.* Nagyvárad 2022.
34. Kolumbán Vilmos József – Ősz Sándor Előd (szerk.): *Egyház és történelem. Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2024.
35. Bod Péter: *A magyarok egyháztörténete. Historia Hungarorum Ecclesiastica.* I. kötet. Kolozsvár, 2026.
36. Ősz Sándor Előd (szerk.): *Nehéz idők, nagy emberek. Egyháztörténeti tanulmányok.* Kolozsvár 2026.

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület
Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának
nyomdájában

Felelős vezető: Dávid Zoltán

Korrektúra: Szabó Beáta

Számítógépes tördelés: Murad Betty

Nyomdai ívek száma: 23